

Костриця М.Ю.

Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті. – Житомир: М.А.К., 2001. – 360 с.; іл.

Монографія М.Ю.Костриці присвячена історії Товариства дослідників Волині, яке на протязі 1900–1920 рр. чимало зробило для вивчення й популяризації пам'яток історії та природи цього регіону Правобережної України. Автор книги є одним із подвижників розвитку краєзнавства в Україні. Йому належать низка книг, брошур і статей із географічного та історичного краєзнавства. 1990 р. М.Ю.Костриця був одним із ініціаторів створення Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, яке продовжило традиції Товариства дослідників Волині початку ХХ ст.

У книзі глибоко розкрито історію, діяльність і постаті краєзнавчої інституції. Праця складається з двох частин. Перша присвячена значенню Товариства дослідників Волині у формуванні наукового волинознавства. Вона містить вісім розділів, в яких розповідається про початки волинського краєзнавства (кінець XVIII – середина XIX ст.), діяльність Волинського губернського статистичного комітету, Волинське церковно-археологічне товариство і його роль у розвитку краєзнавства, Товариство дослідників Волині (1900–1920 рр.), Волинський науково-дослідний музей – спадкоємець Товариства дослідників Волині. У цій же частині йдеться про товариство “Волинь”, Інститут дослідів Волині (Вінніпег, Канада), які функціонували з 1949 по 1999 рр., а також про історико-краєзнавче товариство “Волинь” у Німеччині, створене 1975 р. заходами німців – вихідців із Волині. Першу частину монографії завершує розділ, в якому висвітлено діяльність Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині за 1990–2000 рр.

М.Ю.Костриця провів велику дослідницьку й бібліографічну роботу, що стала основою для створення своєрідної енциклопедії волинознавства. Особливо цінні й цікаві для сучасних краєзнавців історичні екскурси, що висвітлюють початок і подальший розвиток краєзнавства в губернському місті Житомирі, де згуртувалися визначні краєзнавці: геологи, географи, етнографи, історики, археологи та інші спеціалісти, які жили й працювали в XIX ст. У книзі висвітлено діяльність провідних учених-краєзнавців (Г.Чацький, Г.Коллонтай, Ю.Словацький, А.Фелінський, Й.Лелевель, А.Пшездецький, З.Доленга-Ходаковський, А.Андржейовський, В.Бессер, Я.Охоцький, Ю.Крашевський, М.Максимович, М.Костомаров, П.Куліш, М.Іванишев).

Автор книги розповідає про краєзнавчу діяльність Т.Г.Шевченка, який упродовж вересня – жовтня 1846 р. за завданням Київської археографічної комісії здійснив подорож Волинською й Подільською губерніями, зібравши велику кількість народних переказів, легенд і пісень, описавши й замальовавши численні пам'ятки архітектури та історії.

На Волині Т.Г.Шевченко відвідав Кременець, Почаїв, Луцьк, Ізяслав, Острог, Дубно, Новоград-Волинський, Гульськ, Кодню, Житомир. Побут і культура краю, як відзначає М.Ю.Костриця, знайшли відображення у творах Т.Г.Шевченка “Варнак”, “Гайдамаки”, “Художник” та ін. Художні й малярські твори митця стали справжнім взірцем правдивого висвітлення історії та культури України.

У книзі показано важливу роль у становленні методології краєзнавчих досліджень на Волині, яку відіграли прогресивні діячі української науки й культури – М.О.Максимович, М.І.Костомаров, П.О.Куліш, Т.Г.Шевченко.

Автор розглядає краєзнавчу діяльність Волинського губернського статистичного комітету в Житомирі, який було утворено 2 лютого 1836 р. Перші, датовані 1850-ми рр., відомості про організацію краєзнавчої роботи при цьому комітеті пов'язані з ім'ям відомого письменника й громадського діяча Юзефа Ігнація Крашевського, що проживав тоді в Житомирі. Письменник узявся за опис пам'яток історії та культури Волині, зробив їх замальовки. Дальше піднесення краєзнавства припадає на 60–70-ті рр. XIX ст. Це пов'язане з ім'ям волинського губернатора М.І.Черткова, який був бібліофілом, шанувальником і збирачем старовини. Зібрана ним колекція мінералів лягла в основу створеного в Житомирі краєзнавчого музею. Він же сприяв відкриттю в місті першої російської публічної бібліотеки.

У книзі висвітлено діяльність відомих діячів української культури та їхню участь у волинському краєзнавстві – представників сім'ї Косачів, що проживала в Новограді-Волинському. Йдеться про П.А.Косача, його дружину О.П.Драгоманову-Косач (Олену Пчілку), а також про їхню доньку – Лесю Українку. Родина Косачів відзначилася збиранням і публікацією етнографічних матеріалів. П.А.Косач входив до започаткованої В.Б.Антоновичем організації української інтелігенції “Стара громада”, був членом редколегії журналу “Киевская старина”. О.Пчілка видала 1876 р. книжку “Український народний орнамент”. Активною дослідницею Волині стала Леся Українка, що й відбилася в її літературній творчості.

Подією в культурному житті краю став вихід у 1867 р. збірника “Труды Волинского статистического комитета”, що складався з двох монографій: Л.Крушинського “Исторический

очерк Волини” та Г.Оссовського “Геолого-геогностический очерк Волинской губернии”. Важливим напрямом роботи Волинського губернського статистичного комітету була підготовка й видання “Памятных книжек Волинской губернии”, які виходили з 1886 по 1917 рр. Вони насичені різноманітними статистичними, етнографічними матеріалами, відомостями з економіки, культури та інших сторін життя регіону й, безперечно, сприяли поширенню історико-краєзнавчих знань.

М.Ю.Костриця також висвітлює діяльність Волинського церковно-археологічного товариства та Волинського єпархіального давньохрамища (90-ті рр. XIX ст.). Окремий розділ монографії присвячено Товариству дослідників Волині (1900–1920 рр.). У цьому розділі показано історію його створення, статут і організаційну структуру, роботу бібліотеки, видавничу діяльність, становлення напрямів досліджень із етнографії, геології, географії, а також роль товариства в розвитку культурно-національного руху. Розділ насичений інформацією про найвизначніші постаті Товариства дослідників Волині (П.А.Тутковський, В.Г.Кравченко, Я.В.Яроцький, М.І.Коробка, В.Г.Боровиков, О.Ф.Фотинський та ін.).

Волинський науково-дослідний музей представлений у монографії як спадкоємець Товариства дослідників Волині. На сторінках книги розповідається про роль Волинського центрального музею, про подвижників – відомих краєзнавців, які тривалий час працювали в музеї (Д.Ю.Антонов, В.І.Бруховський, М.М.Башинська, С.С.Гамченко, І.Ф.Левіцький, В.Г.Кравченко та ін.).

Цікавими є й матеріали, які викладені в розділах про Товариство “Волинь”, Інститут дослідів Волині (Вінніпег, Канада) (1949–1999 рр.), а також про Історико-краєзнавче товариство “Волинь” у Німеччині (1975–1999 рр.). Завершується перша частина монографії М.Ю.Костриці розділом, в якому розповідається про діяльність Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині (1990–2000 рр.).

Друга частина книги надзвичайно цікава, оскільки в ній вміщено низку документів і матеріалів з історії волинознавства, а також бібліографію краєзнавчої літератури. Тут розміщено матеріали про відзначення 100-річчя Товариства дослідників Волині, хроніку діяльності Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині (1990–2000 рр.), списки його почесних і дійсних членів. Тут же маємо бібліографію “Трудов общества исследователей Волини” (1902–1920 рр.), праць Волинського науково-дослідного музею (1928–1931 рр.), праць Товариства “Волинь” та Інституту дослідів Волині у Вінніпегу – “Літопис Волині” (1953–1992 рр.), праць історико-краєзнавчого товариства “Волинь” у Німеччині – “Волинські зошити” (1980–1998 рр.), а також праць Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині – “Велика Волинь” (1994–2000 рр.).

Таким чином, монографія М.Ю.Костриці “Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті” є вагомим внеском у скарбницю українського краєзнавства. Книга містить цікаві документальні ілюстрації (світлини діячів краєзнавчого руху Волині, учасників краєзнавчих конференцій, а також серію зображень титульних сторінок найважливіших видань із волинознавства). Книга завершується словом-нарисом про її автора, підготовленим професором Л.В.Баженовим, в якому подано головні віхи життя та діяльності відомого українського краєзнавця – М.Ю.Костриці.

Високо оцінюючи цю дослідницьку працю, хочу відзначити, що вона написана доступною мовою. Її з великим задоволенням прочитають не тільки вчені-краєзнавці, а й усі, хто цікавиться українською історією.

І.С.Винокур (Кам'янець-Подільський)